

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ КОГНИТИВ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА АКСЕОЛОГИК ЁНДАШУВНИНГ АҲАМИЯТИ

Эгамбердиева Турғуной Ахмаджонова

ФарДУ профессори, педагогика фанлари доктори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7213573>

Annotatsiya. Мақолада Замонавий таълим тизими ўқувчининг шахсини ривожлантиришга қаратилган турли хил ўқитиш усуллари ва янгиликлар асосланган. Шунингдек, Ўзбекистонда таълим тизимини модернизация қилиш таълимнинг янги сифатига қандай эришиш мумкинлигини белгилаб беради. Шу нуқтаи назардан, ўқитувчиларнинг олий таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашга доир фикрлар илмий асосланган.

Key words: аксеологик ёндашув, қадрият, ақлий билиш, когнитив компетентлик, методология, педагогик амалиёт, шахсий маҳорат.

ЗНАЧЕНИЕ АКСЕОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ФОРМИРОВАНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье современная система образования базируется на различных методах обучения и нововведениях, направленных на развитие личности учащегося. Также модернизация системы образования в Узбекистане определяет пути достижения нового качества образования. С этой точки зрения взгляды на подготовку будущих учителей в системе высшего педагогического образования являются научно обоснованными.

Ключевые слова: аксиологический подход, ценность, интеллектуальное знание, познавательная компетентность, методология, педагогическая практика, личностное мастерство.

THE IMPORTANCE OF AXEOLOGICAL APPROACH IN FORMING THE COGNITIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Abstract. In the article, the modern education system is based on various teaching methods and innovations aimed at the development of the student's personality. Also, the modernization of the education system in Uzbekistan determines how to achieve a new quality of education. From this point of view, the opinions on the training of future teachers in the higher education system of teachers are scientifically based.

Key words: axeological approach, value, intellectual knowledge, cognitive competence, methodology, pedagogical practice, personal skill.

INTRODUCTION

Аксеологик ёндашув - воқеликни ўрганишда илмий билишнинг бошқа усуллари билан бирга муҳим аҳамият касб этади. Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда қадриятнинг инсон онгида акс этиши, қадриятни англашнинг реалликка мос келиш қонунлари, даража ва имкониятлари, унинг меъёр ва мезонларини аниқлаш ниҳоятда муҳим. Бунга умумий билиш назарияси (гносеология) билан бир қаторда ижтимоий ва табиий фанларнинг маълумотларига ютуқларига таянилади.

Қадриятларни англаш, ўрганишда ҳиссий ва ақлий билишнинг уйғунлиги, ҳукм, ҳулосаларнинг тушунча, атама ва белгиларни умумлаштириши, табиий ва ижтимоий

воқеликдаги аксиологик жараёнларни таҳлил қилиш, уларга таяниб амалий фаолият юритиш бир-бири билан боғлиқ узвий жараённи англатади.

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда воқеа ва жараёнлар орасидаги ўзаро боғлиқлик, тарихий алоқадорлик, сабаб ва оқибат боғланишининг ифодаси бўлган узлуксизликка аҳамият ортади. Бундай ёндашув кадриятларга, улар билан боғлиқ жараёнларга нисбатан қўлланилганида яхши илмий ва амалий натижа беради. Бунда кадриятлар тартибсиз намоён бўладиган ва бир-бири билан боғланмаган ижтимоий ҳодисалар сифатида эмас, балки у ёки бу давр, ижтимоий субъектлар ва бошқалар билан боғланган аксиологик системалар ҳамда уларнинг элементлари сифатида намоён бўлади.

MATERIALS AND METHODS

Кадриятларга бундай ёндашишда ижтимоий фанларнинг ютуқлари, тарих, этнография, демография ва социологик тадқиқотларнинг натижаларига таяниш қўл келади. Аммо кадриятларни ўрганишда фақат ана шулар билан чегараланиб қолиш ярамайди. Балки реаллик, уни намоён бўлиш шакллари, воқеа, ҳодиса ва жараёнларнинг кадри, ижтимоий аҳамиятини англаш ҳам ниҳоятда муҳим. Бунда уларнинг ижтимоий функциялари, ўзига хос ташқи таъсирини англаш катта аҳамият касб этади.

RESULTS AND DISCUSSION

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда аксиологик ёндашув асосида кадриятларнинг илмий категория сифатидаги моҳияти, бошқа тушунчалардан фарқи, объектив асослари ва субъектив англаб олиниши, намоён бўлиш шакллари ҳақида тўғри маълумотлар олиш мумкин. Бунда нарса, воқеа, ҳодисалар, кишилар ва уларнинг фаолиятига кадр ва кадрланиш даражаси нуқтаи назаридан қаралади. Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини шакллантиришда гносеологик, социологик ва аксиологик ёндашувларнинг уйғунлиги мавжуд.

Гносеология кундалик ёки махсус, илмий ёки бадиий фаолиятлигидан қатъи назар, инсоннинг билиш фаолиятидаги умумийликни ўрганади. Гносеологияда асосий категория “ҳақиқат” тушунчасидир. Ҳақиқатнинг учта бир-бири билан боғлиқ жиҳати мавжуд: борлик билан боғлиқлик, аксиологик ва праксиологик. Ҳақиқатнинг аксиологик жиҳати унинг ахлоқий-этик, эстетик ва праксеологик маз- аксиологик жиҳати ^ мунга эгаллигини

акс эттиради, уни ҳаётнинг маъноси, инсон амалий фаолияти учун қадриятга эгаллиги билан узвий алоқадорлигини иф одалайди.

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини шакллантиришда аксиологик ёндашув аҳамияти ўқитиш даврида талабалар асосий касбий кўникмаларга эга бўладилар. Бўлажак ўқитувчилар доимий равишда ўзини такомиллаштириш зарурлигини тушунишади.

Бўлажак ўқитувчиларда аксиологик ёндашув асосида тез қарор қабул қилиш, жавобгарлик каби профессионал кўникмалар ва фазилатларни ривожлантириш лозим. Бундай шароитда, юқори даражадаги профессионалликка эришиш жудаям муҳим. Амалиёт шуни кўрсатадики, аксеологик ёндашув мутахассиснинг касбий фаолиятида юқори даражани намойиш этиш, шахсни такомиллаштириш ва ўзини ривожлантириш учун шахс профессионаллигининг объектив ва субъектив омилларини аниқлашда муҳим аҳамият касб этади.

Бўлажак ўқитувчининг билим даражаси уларнинг талабалик даврида касбий тайёргарлиги қандай ташкил этилганига боғлиқ. Талабаларнинг когнитив компетентлигини оширишда аксиологик ёндашув ижодкорликни ривожлантиришда касбий фаолиятдаги инсоний мотивация мавжудлиги муҳим. Аксеологик ёндашувни шахснинг яхлит хусусиятлари сифатида тавсифлаш мумкин, бу ҳам инсон ривожланиши, ҳам инсоннинг кейинги эволюцияси учун потенциал куч ёки воситадир, бу одамни олдинга силжитадиган кучдир.

Аксеологик ёндашув қуйидаги таркибий қисмларни ўз ичига олади:

- билим ва тажриба;
- ҳиссиётлар ва қадриятлар тизими;
- ўз-ўзини англаш ва хулоса чиқариш қобилияти;
- алоқа ва мотивация.

Бўлажак ўқитувчи ўзларининг аксеологик ёндашувини ишлаб чиқишда унга мақсадлар қўйиш, маълумот тўплаш, келгуси тадбирлар режасини тузиш, мақсадларни қандай амалга оширишни режалаштириш ва юқорида айтилганларни келажакда акс эттириш жараёнида таҳлил қилиш керак. Ўқитувчи ўзининг аксеологик жиҳатини ишлаб чиққанми ёки йўқлигини ҳал қилиш учун ўрнатилган мезонларни аниқлаш керак, уларга қуйидагилар киради:

- касбий ва шахсий маҳорат,
- устувор мавқе,
- ўқув машғулотлари услубининг муваффақиятли натижаларга эришиши,
- касбий фаолиятда ўзаро боғлиқ одамларнинг ўзини ҳурмат қилиши,
- кўп қиррали бўлиши.

Вазиятга қараб, бу таълим жараёнининг мақсади ҳам, натижаси ҳам, педагогика ҳодисасининг моҳиятини белгиловчи усул ҳам ўзгариши мумкин. Аксеологик ёндашув ривожлантиришга ёрдам берадиган ўқитиш шароитлари қуйидаги фанларни чуқурлаштиришни ўз ичига олади:

- а) психология ва педагогика,
- б) методология
- с) педагогик амалиёт.

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда аксиологик ёндашуви ўқув муҳитини яратишга имкон беради, бу эса барча одамларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва келишиш имконини беради. Аксеологик ёндашув жихатдан, бўлажак ўқитувчилар талабалар муваффақиятга эришишда юқори туртки бериш ва талабаларнинг шахсий хусусиятлари ва касбий маҳоратини оширишга эътибор беришга ўрганишлари лозим.

Таълим жараёнида таълимнинг фаол усулларидан, янги педагогик усуллардан ва ўқитишнинг инновацион усулларидан фойдаланиш керак. Ўқув машғулотларида талабалар янги кўникмалар ва билимлардан фойдаланиши, ўз стратегияси ва фаолиятини ишлаб чиқиши, ўзларининг назарий ва амалий кўникмалари ва билимларини намойиш қилиши керак.

Бунинг учун эса ўқув машғулотлари махсус, интерфаол ўйинларни, машқлар ва ўқув топшириқлари ўз ичига олиши керак. Замонавий таълим тизимида амалий машғулот аксеологик ёндашув асосида “когнитив компоненти” мавжудлигини ва талабаларнинг ўз билим ва кўникмаларини синаб кўришларини таъминлаши керак. Бундай машғулотларда қатнашиш ўзларининг мақсадлари, манфаатлар ва фикрларини акс эттириш, тушуниш ва қайта кўриб чиқишга туртки бўлиши керак.

Талабалар ижодий фаолият билан боғлиқ профессионал муаммоларни қандай ҳал қилишни билишлари керак ва ўзларини ривожлантириш ва ўзининг касбий маҳоратини такомиллаштиришни режалаштиришлари керак. Амалий машғулотлар давомида бажариладиган машқлар аксеологик ёндашувнинг мотивацион, коммуникатив, ҳиссий ва аксиологик таркибий қисмларининг мавжудлигини таъминлаши керак.

Бундан ташқари, кўникмаларни ривожлантиришга бағишланган айрим машғулотлар ўз-ўзини таҳлил қилиш ва ўз фаолиятини баҳолаш кўникмаларини ривожлантиришга йўналтирилиши керак. Ўқув дастури талабаларнинг касбий вазифаларни ҳал қилиш қобилиятини ва аксеологик ёндашувнинг ҳиссий, аксиологик ва акс эттириш ва ўз-ўзини англаш қисмларига мос келишини ҳисобга олган ҳолда тайёрланиши керак.

Талабаларни ўқитиш жараёни мустақил бўлишлари учун шароит яратиши керак, чунки улар ўз ютуқларини қайд этиш ва баҳолашни ўрганишлари керак. Бунинг учун профессионал портфолиодан фойдаланиш мумкин. Талабалар портфолиосига бажарилган тестлар, машқлар, мақолалар, иншолар, тест натижалари, рейтинг назорати расмлари ва бошқаларни кирғизиш мумкин.

Педагогика соҳасидаги ўқитувчининг вазифаси бўлажак ўқитувчиларнинг интеллектуал, шахсий, ижтимоий фазилатлари ва шахснинг коммуникатив аспектларини ривожлантиришдир. Буларга қуйидагилар киради: интерфаол ўйинлар, маҳорат дарслари, ишлаб чиқиш техникаси, шахсга йўналтирилган ўқитиш услублари, тахмин қилиш усуллари, муаммоларни қандай ҳал қилишни ўргатиш усуллари ва ҳоказолар.

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда унинг аксеологик ёндашуви асосан ўқитувчининг рақобатбардошлигини ва касбий-ижтимоий муваффақиятини белгилайди. Бўлажак ўқитувчи коммуникативлик каби профессионал ва шахсий фазилатни ривожлантирганида, бу жараён ўзининг самарали натижасини беради.

Бўлажак ўқитувчининг аксеологик ёндашуви– бу юқори даражадаги натижаларга ва педагогик кўрсаткичларга эришишга, ўқитувчи ва талабанинг ижодини

ривожлантиришга, ўқув фаолиятида барқарор гуманистик мотивацияга йўналтирилган уларнинг шахсиятининг интегратив хусусияти демакдир. Бундан ташқари, жамият ривожланишидаги замонавий тенденциялар шуни кўрсатадики, яқин келажакда дунё меҳнат бозорида таклифнинг талабга нисбатан ортиши кузатилади.

Ҳозирги вақтда рақобатбардош мутахассис бир қатор талабларга жавоб бериши керак, хусусан, профессионал ҳаракатчанлик, янги билим, кўникмаларни эгаллаш қобилияти, ўзининг касбий фаолиятини касбий функциясининг ўзгаришига мувофиқ равишда мослаштириш ва ҳоказолар кабилар. Шунинг ҳам таъкидлаш зарурки, меҳнат бозорида албатта педагогларга бўлган талаб ҳамини ортиб бораверади.

Шу сабабли, педагогик фаолият ўқитувчига юқори талаблар қўяди. Касбий мажбуриятларнинг компетенцияли ва ижодий амалга оширилиши керак бўлган ҳаракатлар доираси, илмий диалектик мослашувчанликнинг аҳамияти педагогик муаммоларни очиб беришга хизмат қиладиган тушунчалардир. Ўқитувчи фаолиятини тавсифлаш билан боғлиқ баъзи тушунчалар чуқурроқ кўриб чиқишни талаб қилади.

Бўлажак ўқитувчини баркамол мутахассис қилиб шакллантириш жараёни профессионал педагогиканинг муаммоларидан биридир. Сўнгги йилларда ижтимоий тажриба доимий равишда ўзгариб бораётганлиги, таълим соҳаси қайта қурилаётгани ва турли хил нарсалар туфайли ўқитувчининг малакаси тобора муҳим аҳамият касб этмоқда. Шу тариқа, педагогик тизимларининг хилма-хиллиги ва жамиятдан мутахассисга муносабат қилиш даражаси ошмоқда. Илгари бу муаммо олимлар томонидан кенг йўналтирилган ўқитувчиларни тайёрлаш аспектида ўрганилган (П. Р. Атутов, С. Я. Батишев, Б. А. Поляков, С. А. Шапоринский ва бошқалар томонидан).

Ўқитувчининг касбий маҳоратига оид ғояларни ўрганиш турли хил ёндашувлардаги жиддий ўзгаришларни кўрсатмоқда: ўқитувчининг педагогик йўналишини шакллантириш асосларини ишлаб чиқишдан тортиб, касбий ва шахсий муҳим фазилатларни ривожлантириш ва шахс сифатида педагогик ижод манбаларининг моҳиятини тушунтиришгача. Е.Ф.Зеер, К.К.Платонов ғояларига асосланган ҳолда, қуйидаги таркибий қисмларни ўз ичига олган мутахассиснинг касбий жиҳатдан аниқланган тўрт компонентли тузилиши яратилди:

- касбга йўналтириш (мойилликлар, қизиқишлар, муносабатлар, умидлар, муносабатлар, сабаблар);
- касбий компетенция (касбий билим, кўникма, малака);
- касбий муҳим фазилатлар (диққатлилик, кузатувчанлик, ижодкорлик, катъиятлилик, алоқа, ўзини ўзи бошқариш, мустақиллик ва бошқалар);
- профессионал аҳамиятли психофизиологик хусусиятлар (энергия, нейротизм, экстрверсия, визуал мувофиқлаштириш, реактивлик ва бошқалар) [1.48].

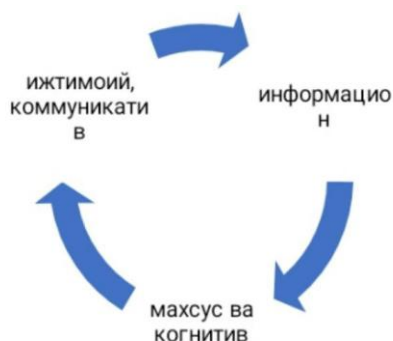
Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда унинг аксеологик ёндашуви субструкциялар таркибини ишлаб чиқиш ва шакллантириш жараёнида улар ўзаро бир-бирига таъсир қилишини таъминлайди, рақобатбардошлик, касбий ҳаракатчанлик каби профессионал фаолият самарадорлигини ўз ичига олган интеграциялашган касбий фазилатларни (асосий малакалар) шаклланишига олиб келади ва касбий ўсишни, касбий ривожланишни ва мартаба ўсишини таъминлайди.

Шунинг таъкидлаш керакки, бўлажак ўқитувчида мутахассиснинг деярли барча фазилатлари бўлиши керак. Касбий ва педагогик компетенциянинг умумий

феноменологияси ва унинг ўзига хос турлари В.А.Адолф, Е. В. Бондаревская, Н. В. Кузмина ва бошқаларнинг асарларида ўз аксини топган[2] [2.102.].

Бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда компетенция ҳам муҳим ўрин тутди. Олимлар асосан касбий маҳоратнинг индивидуал жиҳатларини ўрганганлар. Маркова “компетенция”ни ўқитувчига эга бўлган объектив зарур билим, кўникма, психологик фазилатлар ва уларнинг педагогик фаолият жараёни ва натижаларига таъсири нисбати сифатида кўриб чиқади [3.218.].

Ҳозирги вақтда касбий таълимда Европа ҳамжамияти қуйидаги компетенцияларга алоҳида эътибор қаратмоқда. Улар: ижтимоий, коммуникатив, информацион, махсус ва когнитивдир..

Юқоридагилар орасидан когнитив компетенцияга тўхталсак, бу бўлажак ўқитувчиларнинг таълим даражасини доимий равишда оширишга тайёрлик, шахсий потенциални янгилаш ва амалга ошириш зарурияти, мустақил равишда янги билим ва кўникмаларни эгаллаш қобилияти, ўз-ўзини ривожлантиришга интилиш, ўз касбий маҳоратини доимий равишда бойитиш демакдир. Маълумки, анъанавий когнитив йўналтирилган таълим асосан билим, кўникма ва муаммоларни шакллантириш масаласини ҳал қилади, ўқувчиларни ривожлантириш ва ўқитишга ўқув жараёнининг “қўшимча маҳсулоти” сифатида қаралади. Бундай машғулот мутахассисга эмас, балки мутахассисни тайёрлашга қаратилган.

Юқоридаги асосий компетенциялар ва илмий адабиётларни таҳлил қилиш ушбу икки тушунчани фарқлашимизга имкон беради.

- Мутахассис – бу малака учун зарур бўлган билим, кўникма ва кўникмаларга эга бўлган ходим.

- Профессинал – бу индивидуал ва ўзига хос фаолият услуби билан ажралиб турадиган, аниқ белгиланган професинал муҳим фазилатлар ва компетенцияларга эга бўлган ижтимоий ва професинал баркамол ходим. Замонавий таълим тизими ва жамият професиналларга муҳтож.

Бўлажак ўқитувчининг професиналлиги бир қатор талаблар билан баҳоланади, улар орасида қуйидаги касбий ва педагогик маҳоратни ажратиб кўрсатиш мумкин: ижтимоий, дидактик, ташкилий ва услубий, коммуникатив-директор, прогностик, акс эттирувчи, ташкилий ва бошқа педагогик маҳоратлар. Ўқитувчи шахсиятининг таркибидаги муҳим қисм - бу аҳамиятга эга бўлган фазилатлар, яъни самарадорликка таъсир қилувчи фаолият субъектининг индивидуал хусусиятларидир.

Бундай хусусиятлар сирасига шахсий фаоллик, қатъиятлилик, талабчанлик, таълим даргоҳида ўқийдиган ўқувчилар билан ишлаш истаги, экстремал вазиятларда адашиб қолмаслик қобилияти, жозоба, ҳалоллик, адолат, замонавийлик, педагогик гуманизм, эрудиция, педагогик хушмуомалалик, бағрикенглик, интизом, педагогик оптимизм кабилар киради.

Педагогик аҳамиятга эга бўлган фазилатларга мақсадга мувофиқлик (шахсий педагогик мақсадларга эришиш учун шахсиятнинг барча хусусиятларини йўналтириш ва ишлатиш қобилияти) ва позиция (ҳар қандай педагогик вазиятда ўз ҳаракатларини бошқариш қобилияти) киради.

Замонавий ўқитувчининг шахсияти кўп жиҳатдан унинг билимдонлиги билан белгиланади, бу эса бадиий тасвирлаганда гўё замонавий дунёда бемалол сайр қилишни истаган киши кўп нарсани билиши керак деганидир.

Когнитив соҳага одамларни идрок этиш, муаммони аниқлаш, хотира, тасаввур, тил функциялари, ривожланиш психологияси, фикрлаш ва муаммоларни ҳал қилиш, инсон ва сунъий интеллектни ўрганишнинг асосий соҳалари кабилар киради.

Бу барча ақлий жараёнлар, асосан ўқув жараёнида муҳим рол ўйнайди. Ўқитиш фаолиятида ўқув жараёнининг барча томонлари материални тақдим этиш усулидан ўқитувчининг талабалар билан бўлган муносабатларининг ижтимоийпсихологик жиҳатларига таъсир қилади. Ўқитувчи ушбу кузатувларни ташкиллаштириши, режалаштириши, ташхис қўйиши, кузатиши, мазмунини бериши, ечимларни ишлаб чиқиши ва уларни бажаришда иштирок этиши керак.

CONCLUSION

Ўрганиш жараёни мавжуд билим ва кўникмаларга тегишли янги материаллар мавжуд билим соҳасига киритилган тақдирдагина самарали бўлади. Муҳим шарт сифатида ўқитувчи ва талабаларнинг ички мотивацияси ўрганилаётган фанга қизиқиш билан боғлиқ ҳисобланади. Кўрсатилган қоидаларга асосланиб, бўлажак ўқитувчининг когнитив компетенциясининг тузилиши қуйидагича таркибда ифодаланиши мумкин.

- доимий касбий ва педагогик ўзини-ўзи такомиллаштириш истаги;
- касбий педагогик мустақил таълим бериш кўникмаларини шакллантириш;
- ижодкорлик, янги педагогик кадриятларни яратишга тайёрлик;
- педагогик фаолиятда янгилик киритиш қобилияти

Шу сабабли, юқоридагилардан келиб чиқиб, когнитив компетенцияни бўлажак ўқитувчининг касбий фаолиятга назарий ва амалий тайёргарлиги, уни доимий равишда такомиллаштириш ва касбий фаолият шароитида ижодий қарорлар қабул қилиш қобилиятининг бирлиги дея таърифлаш мумкин.

Бўлажак ўқитувчининг когнитив компетенциясининг шаклланиши ўқув жараёнини тизимли равишда лойиҳалаштириш ва амалга оширишда ташхис қўйилган ва босқичма-босқич қўйилган мақсад ва вазифалар кўринишида, замонавий жамият эҳтиёжларини ва ўқув жараёни субъектларига нисбатан толерант муносабатни ҳисобга олган ҳолда ўзини такомиллаштиришга бўлган доимий интилиш кўринишида намоён бўлади.

Хулоса қилиб шуни айтиш жоизки, бўлажак ўқитувчиларнинг когнитив компетентлигини оширишда аксиологик ёндашуви шахснинг компетенциясини белгилашда унинг ўзини-ўзи ривожлантириш, ўзини намоён қилиши ва ўзини-ўзи англаш жараёнлари билан боғлиқ эканлигига урғу берилади.

Компетенция эса шахсининг ижодий потенциалини очиш, уни ўзи амалга ошириш, ўзининг касбий ва ҳаётий қадриятлари тизимига асосланган ҳолда ўзини такомиллаштириш демакдир. Шу сабабли, бўлажак ўқитувчиларда когнитив компетентлиликни оширишда аксеологик ёндашувга таяниш мақсадга мувофиқ.

REFERENCES

1. Зеер, Э. Ф. Модернизация профессионального образования / Э.Ф. Зеер. – М.: МПСИ, 2005. – 216 с. 84.
2. Кузьмина, Н. В. Актуальные проблемы профессионально педагогической подготовки учителя / Н. В. Кузьмина, В. И. Гинецинский // Советская педагогика. – 1982. – № 3. – С. 63–66.
3. Зеленецкая Т.С. О формировании компетентности. // Высшее образование в России, №6, 2005.
4. Тарханова Е.А. Компетентностный подход к обучению студентов в высшей школе. // Компетентностный подход к развитию личности: Материалы Всероссийской науч. - практ. заочной конференции. Нижневартовск, 2007
5. Bakhromovich, S. I. (2020). Effects Of Objective And Subjective Factors To Develop Intellectual Culture Of Youth. *Canadian Social Science*, 16(2), 55-59.
6. Siddikov, I., & Gulomov, A. (2020). Philosophical And Psychological Features Of The Formation Of Assertive Behavior In The Development Of Cognitive Activity. In *Психологическое Здоровье Населения Как Важный Фактор Обеспечения Процветания Общества* (Pp. 38-42).
7. Bakhromovich SI. Analysis Of Modern Approaches To Ensuring The Effectiveness Of Management In Higher Education Institutions. *The American Journal Of Social Science And Education Innovations*. 2020;2(12):364-9.
8. Siddikov, I. B. (2019). Философско-Педагогические Аспекты Развития Интеллектуальной Культуры Студентов. *Вестник Ошского Государственного Университета*, (3), 38-42.
9. Bakhromovich Si. The Impact Of Managerial Professional Development On The Effectiveness Of Higher Education Institution Management. *Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal*. 2020;10(12):1014-20.
10. Bakhromovich, S. I., & Lutfillo, M. (2021). Development Of Ecological Culture In Students In The Process Of Education Of History Of Uzbekistan.
11. Siddikov, I. (2021). Education-The Principal Value Of Medieval Muslim Civilization. *Interconf*.
12. Siddikov, I. (2021). Gender Management Issues In Modern Pedagogy In Educational Institutions.
12. Bakhromovich, S. I. The Phenomenon Of Management And Leadership Personality In The Views Of Oriental Scholars. *Chief Editor*.
13. Siddikov, I. B. (2021). Modern Models Of Providing Autonomy Of Higher Educational Institutions (Analysis Of Foreign Countries Experience). *Current Research Journal Of Pedagogics* (2767-3278), 2(05), 25-31.

14. Bakhromovich, S. I. (2021). Development Trends And Transformation Processes In Academic Mobility In Higher Education In Uzbekistan And The World.
15. Bakhromovich, Siddikov Ilyosjon, And Maxamadaliev Lutfillo. "Development Of Ecological Culture In Students In The Process Of Education Of History Of Uzbekistan. *European Journal of Humanities and Educational Advancements* 2 (5), 103-107
16. Siddikov, I. (2021). Traditions Of Philosophy, Fiqh And Philosophy In The Theological Views Of The Middle East. Interconf.
17. Bakhromovich, S. I. (2021). Factors Of Introduction Of Principles Of Institutional Autonomy To The Management Process Of Higher Educational Institutions. *Berlin Studies Transnational Journal Of Science And Humanities*, 1(1.5 Pedagogical Sciences).
18. Siddikov, I. (2021). Epistemological Significance Of Medieval Culture Of Islamic Intellectual Activity. Interconf.
19. Bakhromovich, S. I. (2021). Views On The Role Of Science In Human And Society Life In Islamic Teaching. *International Journal Of Philosophical Studies And Social Sciences*, 1(3), 79-86.
20. Bakhromovich, S. I. (2018). Social And Philisophical Performance Of Making Youth's Intellectual Culture. *European Science Review*, (7-8).
21. Siddikov, I. (2021). Epistemological Significance Of Medieval Culture Of Islamic Intellectual Activity. Interconf.
22. Siddiqov, I. (2022). Dialectical And Synergetic Features Of The Development Of Theological And Epistemological Views In Medieval Eastern Islam.
23. Siddiqov, I. B. (2022). Mutual Synthesis Of Medieval Islam Gnoseology And Theology.
24. Siddiqov, I. B. (2018). Social And Philisophical Performance Of Making Youth's Intellectual Culture. *European Science Review*, (7-8), 296-298.
25. Bakhromovich, S. I. Social And Physical Performance Of Making Youth's Intellectual Culture. July–August, 289.